

Alexandru-Daniel Piticari

Dregători la hotarul Țării Moldovei cu Transilvania

*Vornicii ocolului domnesc Câmpulung
(Moldovenesc) (sec. XVI–XVIII)*

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2021

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	9
INTRODUCERE.....	11
CAPITOLUL I. IZVOARELE ISTORICE, ISTORIOGRAFIA ȘI METODOLOGIA REFERITOARE LA INSTITUȚIA VORNICULUI DE OCOL DOMNESC AL CÂMPULUNGULUI (MOLDOVENESC).....	14
I.1. Izvoarele istorice referitoare la instituția vornicului de ocol domnesc al Câmpulungului (Moldovenesc).....	14
I.1.1. Izvoarele diplomatice	14
I.1.2. Izvoarele narative. Cronici, memorii și relatări de călătorie	21
I.1.3. Relatările de călătorie	25
I.1.4. Însemnările de pe manuscrise și carte veche.....	27
I.1.5. Izvoarele epigrafice	28
I.1.6. Sursele sigilografice și heraldice	32
I.1.7. Izvoarele genealogice	34
I.1.8. Izvoarele iconografice.....	38
I.1.9. Sursele cartografice.....	39
I.1.10. Izvoarele demografice.....	41
I.2. Abordări istoriografice cu privire la instituția vornicului de Câmpulung (Moldovenesc).....	42
I.3. Reper metodologice.....	61
CAPITOLUL II. LOCALIZAREA GEOGRAFICĂ, STRUCTURA SOCIALĂ ȘI STĂPÂNII DE PĂMÂNT DIN OCOLUL CÂMPULUNGULUI (MOLDOVENESC).....	62
II.1. Așezarea geografică și alcătuirea teritorial-administrativă a ocolului domnesc Câmpulung (Moldovenesc).....	62
II.2. Stăpânii de pământ din ocolul Câmpulungului Moldovenesc (sec. XVI-XVIII) ..	67
II.2.1. Pământul mănăstiresc.....	67
II.2.2. Pământul boieresc	69
II.2.2.1. Marii stăpâni de pământ.....	69

II.2.2.2. Micii stăpâni de pământ	72
II.3. Privilegiile câmpulungenilor acordate de domnie în secolul al XVIII-lea.....	90
CAPITOLUL III. NUMIREA ÎN DREGĂTORIA DE VORNIC DE CÂMPULUNG. METODEDE ȘI STRATEGII	98
III.1. Domnii Moldovei și numirea în dregătorie a vornicilor de Câmpulung în secolele XVII–XVIII.....	98
CAPITOLUL IV. VORNICII DE CÂMPULUNG ȘI DREGĂTORIILE DEȚINUTE ANTERIOR DE CĂTRE ACEȘTIA (SECOLELE XVI–XVIII).....	110
IV.1. Dregătoriile anterioare deținute de către vornicii de Câmpulung în secolul al XVI-lea.....	110
IV.2. Dregătoriile anterioare deținute de către vornicii de Câmpulung în secolul al XVII-lea.....	114
IV.3. Dregătoriile anterioare deținute de către vornicii de Câmpulung în secolul al XVIII-lea.....	155
CAPITOLUL V. TITULATURA VORNICILOR DE CÂMPULUNG MOLDOVENESC ÎN DOCUMENTELE ISTORICE DIN SECOLELE XVI-XVIII.....	180
V.1. Titulatura „dregătorilor” ocolului Câmpulung (Moldovenesc) în secolul al XVI-lea.....	180
V.2. Titulatura „dregătorilor” ocolului Câmpulung (Moldovenesc) în secolul al XVII-lea.....	184
V.3. Titulatura vornicilor de Câmpulung în veacul al XVIII-lea.....	189
CAPITOLUL VI. ATRIBUȚIILE JURIDICE ALE VORNICILOR DE CÂMPULUNG.....	193
VI.1. Vornicii de Câmpulung și rezolvarea litigiilor de hotar dintre Transilvania și Moldova.....	193
VI.2. Atribuțiile vornicilor de hotărnicie și punerea în posesie.....	197
VI.3. Vornicii de Câmpulung și rezolvarea litigiilor de furt și crimă de pe teritoriul ocolului.....	213
CAPITOLUL VII. PUTERILE ADMINISTRATIVE ALE VORNICILOR DE CÂMPULUNG ȘI DREGĂTORII AFLAȚI ÎN SUBORDINEA ACESTORA.....	234
VII.1. Namestnicii vornicilor de Câmpulung.....	234
VII.2. Vornicii de Câmpulung și Sfatul oamenilor buni și bătrâni în secolele XVII–XVIII.....	241
VII.3. Vameșii de Câmpulung și atribuțiile acestora (sec. XVI-XVIII).....	262

VII.4. Juzii și vatamanii din ocolul domnesc al Câmpulungului (secolele XVI–XVIII).....	274
VII.4.1. Juzii.....	274
VII.4.2. Vatamanii.....	275
VII.5. Diecii din ocolul domnesc Câmpulung și atribuțiile acestora (secolele XVI–XVIII).....	288
VII.6. Veniturile încasate de către dregătorii aflați în subordinea vornicilor de Câmpulung.....	305
CAPITOLUL VIII. RAPORTURILE VORNICILOR DE CÂMPULUNG CU TRANSILVANIA.....	317
VIII.1. Legăturile comerciale ale dregătorilor câmpulungeni cu orașul Bistrița.....	317
VIII.2. Raporturile politico-diplomatice ale vornicilor de Câmpulung cu Transilvania.....	357
CONCLUZII.....	406
ANEXE.....	408
GRAFICE.....	443
PLANȘE.....	447
LISTA PLANȘELOR.....	468
AMPRENTELE SIGILARE ALE LOCALITĂȚILOR CARE AU FĂCUT PARTE DIN OCOLUL DOMNESC CÂMPULUNG (MOLDOVENESC).....	470
LISTA FIGURILOR.....	474
HĂRȚI.....	477
LISTA HĂRȚILOR.....	503
SUMMARY.....	509
BIBLIOGRAFIE.....	519
LISTA DE ABREVIERI ȘI SIGLE.....	533
ABREVIERI, SIMBOLURI, LĂMURIRI.....	535
INDICI DE NUME ȘI LOCALITĂȚI.....	537

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față este structurată în opt capitole, la care se adaugă o introducere, concluzii și anexe formate din liste de dregători, arbori genealogici, grafice, planșe, listă de abrevieri și o bogată bibliografie. Acest judicios conținut ne poate ajuta să înțelegem funcționarea, din finalul Evului Mediu până în prima parte a Epocii Moderne, a unei instituții definitorii pentru organizarea structurilor locale din Țara Românească a Moldovei.

Primul capitol („Izvoarele istorice, istoriografia, metodologia referitoare la instituția vornicului de ocol domnesc al Câmpulungului (Moldovenesc)” cuprinde largi referiri la izvoarele istorice referitoare la instituția vornicului de ocol domnesc al Câmpulungului (Moldovenesc), cu detalieri importante: izvoare diplomatice, izvoare narrative, relatări de călătorie, însemnări de pe manuscrise și carte veche, izvoare epigrafice, izvoare sigilografice și heraldice, izvoarele genealogice, izvoare iconografice, izvoare cartografice, izvoare demografice, istoriografia problemei și repere metodologice. Cel de-al doilea capitol („Așezarea geografică, alcătuirea teritorial – administrativă și stăpânii de pământ existenți pe teritoriul ocolului domnesc al Câmpulungului (Moldovenesc): sec. XVI–XVIII”) se referă pe larg la așezarea geografică și alcătuirea teritorial-administrativă a ocolului Câmpulung Moldovenesc, la stăpânii de pământ din ocolul Câmpulungului Moldovenesc (sec. XVI–XVIII), la pământul mănăstiresc, la pământul boieresc, la marii stăpâni de pământ, la micii stăpâni de pământ, la privilegiile câmpulungienilor acordate de domnie în secolul al XVIII-lea. Următorul capitol („Numirea în dregătoria de vornic de Câmpulung. Metode și strategii”) detaliază rolul domnilor Moldovei în numirea în dregătorie a vornicilor de Câmpulung în secolele XVI–XVIII. Cel se-al patrulea capitol („Vornicii de Câmpulung și dregătoriile deținute anterior de către aceștia (secolele XVI–XVIII)”) detaliază teme privitoare la dregătoriile anterioare deținute de către vornicii de Câmpulung în secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea. În continuare (Capitolul V: „Titulatura vornicilor de Câmpulung Moldovenesc în documentele istorice din secolele XVI–XVII”) se fac dezvoltări pe subiecte precum denumirile date „dregătorilor” ocolului Câmpulung (Moldovenesc) în secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea. Capitolul al VI-lea („Atribuțiile juridice ale vornicilor de Câmpulung”) extrage din mărturii chestiuni precum rezolvarea litigiilor de hotar dintre Transilvania și Moldova, atribuțiile vornicilor în cazul hotărnicirilor și punerilor în posesie,

rezolvarea litigiilor de furt și crimă de pe teritoriul ocolului. Următorul capitol, al VII-lea („Puterile administrative ale vornicilor de Câmpulung și dregătorii aflați în subordinea acestora”) se ocupă de namestnicii vornicilor de Câmpulung, de rolul sfatul oamenilor buni și bătrâni, de vameșii de Câmpulung și atribuțiile acestora, de juzii și vatamanii din ocolul domnesc al Câmpulungului, de diecii din ocolul domnesc Câmpulung, de veniturile încasate de către dregătorii aflați în subordinea vornicilor de Câmpulung. În fine, ultimul capitol, al VIII-lea („Raporturile vornicilor de Câmpulung cu Transilvania”), tratează legăturile comerciale ale dregătorilor câmpulungeni cu orașul Bistrița și raporturile politico-diplomatice ale vornicilor de Câmpulung cu Transilvania.

Autorul a alcătuit o lucrare foarte bine documentată, complexă și bogată, cu accent pe analiza detaliată a surselor, în acord cu rigorile „meseriei de istoric”. Instituția vorniciei de Câmpulung merita o astfel de tratare monografică demult așteptată. Apreciem în mod deosebit bogăția anexelor, absolut necesare și foarte utile.

Cartea este un model de tratare a unei vechi instituții din Țara de Sus a Moldovei, până la ocuparea Bucovinei de către Habsburgi, în 1775. Perioada tratată cuprinde deceniile de final ale Evului Mediu și aproape două secole din Epoca Modernă. Autorul a reușit să extragă din sursele destul de parcimonioase acele date care i-au putu servi scopului propus. De asemenea, autorul a reușit să valorifice întreaga bibliografie referitoare la vornicia Câmpulungului Moldovenesc. Mai există o serie de aspecte adiacente, pe care autorul le-a studiat sau a început să le studieze și care ar putea fi detaliate în viitoare studii. Apreciem în mod deosebit acribia cercetării, aplecarea permanentă spre surse și precauția tragerii unor concluzii ce ar fi putut să fie hazardate. Alexandru-Daniel Piticari cunoaște, fără îndoială, „meseria de istoric”, însușită cu seriozitate și pasiune și înțelege pe deplin cum să dezvăluie publicului iubitor de istorie secretele vieții oamenilor de odinioară.

Ioan-Aurel Pop

INTRODUCERE

Vornicii de Câmpulung (Moldovenesc) au avut de îndeplinit un rol deosebit la fruntariile de vest ale Țării Moldovei. Din sursele istorice cercetate, reiese că aceștia erau răspunzători de paza hotarelor Moldovei. Tot ei au trebuit să întrețină relații politico-diplomatice și economice bune cu juzii-primari din orașul Bistrița, pentru ca schimburile și tranzacțiile economice dintre Transilvania și Moldova să fie fructuoase și lipsite de impedimente. Tot în sarcina vornicilor figura urmărirea, prinderea și pedepsirea hoților care au activat la hotarul dintre Moldova și Transilvania. Nu în ultimul rând, vornicii de Câmpulung, pentru a îndeplini atribuțiile cu care au fost investiți de către domnie, au avut în subordinea lor un aparat administrativ complex, format din vameși, namestnici, vatamani de sat, dieci, oameni buni și bătrâni etc.

Documentele conservate ne-au permis să intrăm, pe parcursul cercetărilor, în „contact” și în „dialog” cu marile figuri ale istorie Moldovei și Transilvaniei din secolele al XVI-lea și al XVIII-lea. Ne vin în minte, de exemplu, numele unor domni moldoveni și principii transilvăneni precum: Petru Rareș, Petru Șchiopul, Ștefan Tomșa, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Eustratie Dabija, Ioan-Teodor Callimachi, Grigore Callimachi, Grigore al III-lea Alexandru Ghica, Gavriil Callimachi, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Sigismund Báthory, Gheorghe Rákóczy I și Gheorghe Rákóczy al II-lea etc. Pe parcursul călătoriei noastre în viața Țării de Sus a Moldovei dintre secolele al XVI-lea și al XVIII-lea, am „stat la masă”, vorba unui mare istoric al Transilvaniei – David Prodan –, nu doar cu figurile de „primă mână” ale vieții politico-militare din Moldova și Transilvania. În acest context, am încercat să purtăm un „dialog” și cu acele „chipuri și icoane” – vorba lui Nicolae Iorga – care au dat „ritmul” și „pulsul” vieții culturale și livrești din Moldova și Transilvania veacurilor mai sus amintite. În acest sens, informațiile „obținute” de la cronicarii și oamenii de litere Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce, Enache Kogălniceanu, Nicolae Chiparissa, Georg Kraus sau Ioan Kemény ne-au fost de un mare folos, în procesul de reconstituire a istoriei vornicilor de Câmpulung (Moldovenesc). În același timp, un rol însemnat în acest demers l-au constituit informațiile furnizate de către principele Dimitrie Cantemir cu privire la istoria ocolului Câmpulung (Moldovenesc), a locuitorilor acestuia, precum și al vornicilor de Câmpulung. Relatările furnizate de Cantemir cu privire la câmpulungeni au avut un rol însemnat, mai ales pentru că ne-au

determinat „să ne punem” și „să punem” o serie de întrebări de cercetare, să formulăm o serie de ipoteze și să încercăm (sau chiar să izbutim) să găsim o serie de răspunsuri la aceste întrebări. Pe lângă domnii, principii și cărturarii Moldovei și Transilvaniei din secolele XVI-XVIII, un rol însemnat în „călătoria” noastră l-au avut și istorisirile „celor mici”, adică a indivizilor cu care ne-am „intersectat” pe potecile munților dintre Transilvania și Moldova, pe câmpurile de bătălie sau în umbra tihnită a lăcașurilor de cult. Aici ne vin în minte numele multor dregători, preoți, haiduci, răufăcători și răzeși (moșinași) câmpulungeni sau simpli săteni, care au fost participanți activi în procesul de naștere a istoriei. „Istoriile prin cei mici” sunt deosebit de importante, deoarece acești dregători, căpitani, haiduci, preoți și răzeși (moșinași) au luat parte în mod direct la marile conflicte militare din epoca studiată, s-au aflat în contact cu marile personalități din acele veacuri și au realizat acțiuni hotărâtoare pentru lumea din care făceau ei parte. Extraordinar de interesante în acest sens sunt diversele întâmplări la care au luat parte „cei mici”, petrecute pe potecile și drumurile de pe munții de la hotarul dintre Transilvania și Moldova; pe câmpurile de bătălie, la Curtea Domnească din Iași, sau la Curtea principilor Transilvaniei.

În ceea ce privește delimitarea cronologică a cercetării noastre, limitele sale sunt jalonate, *grosso modo*, de secolele al XVI-lea și al XVIII-lea. Limita inferioară a cercetării noastre coboară către anul 1527, atunci când a fost amintit la Câmpulung „panul Dan”, ureadnicul de Câmpulung. Am folosit în mod intenționat termenul „către” 1527, deoarece în documentul în care este menționat panul Dan de Câmpulung data de emitere a acestuia este incompletă. Diacul care a scris documentul a consemnat la finalul zapisului doar ziua și luna emiterii: „26 iulie”. Anul „1527” a fost propus drept an de emitere de către Stoica Nicolaescu și Grigore Tocilescu – editorii acestui zapis – pe baza informațiilor de natură factologică, regăsite în cuprinsul acestuia. Prin urmare, anul 1527 trebuie luat în calcul cu anumite rezerve, aceasta cel puțin până când noi informații istorice pe acest subiect vor confirma sau infirma datarea propusă de Stoica Nicolaescu și Grigore Tocilescu. În ceea ce ne privește, pe baza propriilor cercetări efectuate pe acest zapis, considerăm că anul 1527 poate fi luat în calcul în mod ipotetic ca și limită inferioară a cercetării. Ipoteză ce ne propunem să o confirmăm sau să o infirmăm pe parcursul cercetărilor viitoare pe acest subiect. În ceea ce privește limita cronologică superioară a prezentei cercetări, aceasta este reprezentată de anii 1774/1775–1784, atunci când (la finalul anului 1774) o porțiune din Țara de Sus a Moldovei a fost ocupată și anexată de către Imperiul Habsburgic. După 1775, timp de câțiva ani, vechile instituții și unități teritorial-administrative moldovenești de pe teritoriul nou-createi provincii a Bucovinei au continuat să ființeze și să funcționeze, printre acestea numărându-se și ocolul domnesc al Câmpulungului (Moldovenesc) și vorniciei care s-au aflat în fruntea acestui ocol domnesc.

Numărul mare de izvoare istorice avute la dispoziție, precum și multitudinea fațetelor care au trebuit cercetate ne-au permis să acoperim o parte însemnată

dintre atribuțiile și rosturile avute de către vornicii de Câmpulung. Semnalăm încă de pe acum faptul că atribuțiile militare ale vornicilor de Câmpulung și ale străjerilor câmpulungeni au fost tratate în mod tangențial în lucrare. Deși deținem în formă manuscrisă o parte însemnată din datele care ne vor permite pe viitor elaborarea unor studii în acest sens.

§

Trebuie să recunoaștem din capul locului că prezenta lucrare nu s-ar fi materializat fără implicarea, dăruirea, răbdarea și bunăvoința, de multe ori părintească, a Domnului Prof. Acad. Ioan-Aurel Pop. Domnia Sa ne-a coordonat pas cu pas în cercetarea prezentă, ne-a atras atenția cu privire la posibilele erori de interpretare, recomandându-ne o serie de lecturi, care, fără de tăgadă, ne-au ajutat în ambițiosul proiect pe care ni l-am structurat în minte. Pentru aceasta, precum și pentru toți cei 8 ani în care ne-a fost mentor, mulțumirile și recunoștința nu pot să prisosească.

În același timp, ținem să le mulțumim pe această cale tuturor colegilor de breaslă care ne-au ajutat să mergem pe cărările cele bune, în călătoria noastră din secolele trecute, în lumea Țării de Sus a Moldovei din veacurile al XVI-lea și al XVIII-lea: Conf. Univ. Dr. Ionuț-Virgil Costea (Cluj-Napoca); Conf. Univ. Dr. Radu Mârza (Cluj-Napoca); Conf. Univ. Dr. Adinel-Ciprian Dincă (Cluj-Napoca); Conf. Univ. Dr. Vasile Rus (Cluj-Napoca); Lect. Univ. Dr. Eugen-Radu Wohl (Cluj-Napoca); Lect. Univ. Dr. Bogdan Neagotă (Cluj-Napoca); Dr. Florin-Nicolae Ardelean (Cluj); Prof. Univ. Dr. Ștefan S. Gorovei (Iași); Dr. Mihai-Bogdan Atanasiu (Iași); Dr. Tudor-Radu Tiron (București); Dr. Sorin Iftimi (Iași); Dr. Lucian-Valeriu Lefter (Vaslui); Drd. Horvath Csaba (Cluj-Napoca).

Nu în ultimul rând, mulțumiri pioase se aduc familiei și prietenilor apropiați, care ne-au fost alături, așa cum au știut și au putut ei mai bine, în procesul laborios, dar plin de satisfacții, al redactării acestei lucrări.

Alexandru-Daniel Piticari

Cluj-Napoca, 12.01.2021